

POBL SY’N EDRYCH AR ÔL RHYWUN

Adroddiad

Ymchwiliad Craffu

Gofalwyr Di-dâl

Ionawr - Chwefror 2017

Aelodau

Cynghorwyr:

R H Wyn Williams (Cadeirydd)

E. Selwyn Griffiths

Siân Wyn Hughes

Linda Ann Jones

Eryl Jones-Williams

Ann Williams

Eirwyn Williams

Swyddogion

Gareth James

Bethan Adams

Cyflwyniad

Rydym ond wedi codi'r llen ar y gwaith sy'n mynd rhagddo yng Ngwynedd I gefnogi'r bobl allweddol hynny sy'n gweithio'n dawel ac yn ddi-dâl i edrych ar ôl rhywun.

Pobl gyffredin fel chi a fi, ond pobl arbennig sy'n sicrhau bod eu hanwyliaid, ffrindiau a chydabod yn cael anogaeth, gwasanaeth a gofal i helpu pobl i fyw'n fwy iach a hapus.

Testun yr Ymchwiliad yma yw gweld sut rydym ni'n helpu'r bobl yma sy'n helpu pobl eraill.

Daeth yn amlwg i ni yn fuan bod y Cyngor, y Bwrdd Iechyd a'r mudiadau trydydd sector sy'n weithredol yn y maes yma'n llwyddo i gefnogi gofalwyr di-dâl yng Ngwynedd; ond bod pwysau cynyddol ar y gwasanaethau. Mae'r arbedion a thoriadau wedi cael effaith ar y gallu i gynnal gwasanaethau ataliol allweddol a'r lefel o wasanaethau sy'n ddisgwyliedig gan ofalwyr.

Mae lle i wella bob amser, wrth gwrs, a diben y gwaith cryno a wnaed gan yr ymchwiliad oedd cefnogi'r gwaith datblygol sy'n mynd rhagddo gan yr Aelod Cabinet I weld os yw ein trefniadau a'n sefyllfa gyfredol yn addas o ystyried disgwyliadau'r Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014.

Felly, mae'r ymchwiliad yma wrth gydnabod y gwaith aruthrol sy'n digwydd wedi canolbwyntio ar awgrymiadau i wella.

Mae ein diolchiadau i'r holl swyddogion sydd wedi cyfrannu at y gwaith a'n ceisiadau (blinderus ar adegau mae'n siŵr!) am ddata a gwybodaeth yn ddiffuant.

Cynghorydd R.H. Wyn Williams (Cadeirydd)

Argymhellion

Argymhelliad 1 – Adnabod Gofalwyr

Bod yr Aelod Cabinet yn comisiynu gwaith manwl gyda'n partneriaid i gytuno sut i adnabod a chofnodi gofalwyr 'cudd' yng Ngwynedd

Argymhelliad 2 – Asesiadau a Chofnodi

Bod yr Aelod Cabinet yn cynnal gwaith gyda'n partneriaid mewn gofal ar draws y Gogledd I gysoni dulliau cynnal asesiadau a chofnodi

Argymhelliad 3 – Adborth gan Ofalwyr

Bod yr Aelod Cabinet yn defnyddio'r wybodaeth yn yr Holiaduron a dderbyniwyd gan Ofalwyr I adnabod cryfderau, gwendidau, rhwystrau a chyfleoedd i wella.

Argymhelliad 4 – Gwybodaeth a Chynghori

- Datblygu trefniadau Gwybodaeth, Cyngor ac Asesu (Information, Advice and Assessment (IAA)) cydlynus ar draws y Sir ar fyrder
- Codi ymwybyddiaeth Aelodau, swyddogion a staff rheng flaen y Cyngor am wasanaethau cefnogol i ofalwyr
- Fferyllwyr i rannu taflen gofalwr wrth ddsbarthu ffisig
- Meddygfeydd i rannu taflenni wrth roi presgripsiwn
- Ysgolion i rannu taflenni i ddisgyblion

Argymhelliad 5 - Ysbaid

- Cynnal arolwg manwl i weld faint o ddiffyg cyfleoedd ysbaid sydd yn bodoli
- Llunio polisi i gefnogi cyflogai'r Cyngor sy'n ofalwyr gyda chyfnodau ysbaid

Argymhelliad 6 – Effaith Arbedion a Thoriadau

Bod yr Aelod Cabinet yn cynnal asesiad manwl o effaith y lleihad mewn gwariant ar wasanaethau cefnogol i ofalwyr di-dâl/pobl sy'n edrych ar ôl rhywun.

Argymhelliad 7 – Trydydd Sector a Busnesau Cymunedol

Cynllunio'r gwasanaethau craidd ac ataliol gyda'r Trydydd Sector a Busnesau Cymunedol.

Argymhelliad 8 - Iechyd Meddwl

Bod yr Aelod Cabinet yn cynnal arolwg brys i asesu'r sefyllfa'n llawn

Argymhelliad 9 - Iaith Gymraeg

Bod y Pwyllgor Iaith yn cynnal gwaith penodol i fonitro a chefnogi gwasanaethau i gyflenwi gwasanaethau dwyieithog i ofalwyr.

1 **Cefndir**

- 1.1 Un o flaenoriaethau rhaglen waith y Cyngor ar gyfer y flwyddyn 2016-17 (fel rhan o Gynllun Strategol y Cyngor 2013-17) yw adolygu pa mor effeithiol yw ein trefniadau cyfredol ar gyfer cefnogi gofalwyr di-dâl (Prosiect Blaenoriaeth G7). [Dolen i'r Cynllun Strategol](#)
- 1.2 Mae'r Prosiect yn anelu i wneud arolwg manwl o'r ddarpariaeth bresennol o safbwynt cefnogaeth i ofalwyr di-dâl gan roi trefniadau tymor byr ar waith lle'n bosibl i gynnal a datblygu'r gefnogaeth; gan gynllunio ar gyfer gosod trefniadau cynaliadwy cadarn mewn lle ar gyfer y tymor canolig a hir dymor.
- 1.3 Er mwyn cefnogi'r gwaith datblygol yma, fe gytunodd rhai o Aelodau'r Pwyllgor Craffu Gwasanaethau I gynnal Ymchwiliad er mwyn ystyried:
- Pa gefnogaeth sydd ar gael i ofalwyr di-dâl sy'n cefnogi unigolion yn wirfoddol?
 - Sut y gellir gwella'r gefnogaeth honno?
 - Sut mae'r Cyngor yn cyfathrebu'r wybodaeth am y gefnogaeth sydd ar gael?
- 1.4 Y prif gwestiwn i'w gyfarch yw: 'Pa mor gynaliadwy yw'r ddarpariaeth o ran cefnogaeth i ofalwyr yng Ngwynedd heddiw ac i'r dyfodol a sut ydan ni'n cyfathrebu'r ddarpariaeth?'
- 1.5 Aed ati i wneud hyn drwy gasglu tystiolaeth am y tair elfen ganlynol:
- Bod y gwasanaethau cyhoeddus yn cynllunio a darparu cefnogaeth ddigonol i ofalwyr.
 - Bod Cyngor Gwynedd, y Bwrdd Iechyd a'u partneriaid yn cydweithio i gynnal a gwella'r gwasanaethau cefnogol i ofalwyr.
 - Bod Cyngor Gwynedd a'r Bwrdd Iechyd yn ystyried barn gofalwyr wrth ddarparu a chynllunio'r gwasanaethau.

2 **Methodoleg**

- 2.1 Cynhaliwyd pum cyfarfod o'r Ymchwiliad Craffu er mwyn casglu tystiolaeth gan gynrychiolwyr y Sector Cyhoeddus a'r Sector Gwirfoddol, ac fe gyflwynwyd tystiolaeth ysgrifenedig gan rai sefydliadau yn ogystal. (Gweler Atodiad 1)

- 2.2 Ystyriwyd sylwadau gan rai Aelodau a oedd wedi'u datgan wrthynt gan unigolion yn y gymuned am eu profiadau hwy o fod yn ofalwyr ac am y gefnogaeth a gafwyd gan y gwasanaethau.
- 2.3 Rhoddwyd ystyriaeth i adroddiadau perfformiad a mesuryddion a dogfennau a ddefnyddir gan y Gwasanaethau Oedolion, Plant ac Iechyd I adnabod a chofnodi'r wybodaeth am ofalwyr.
- 2.4 Edrychwyd ar wefannau'r Cyngor a sefydliadau Trydydd Sector o safbwynt gofalwyr hŷn ac ifanc ynghyd â chyhoeddiadau.
- 2.5 Mae'n amserol iawn bod Gwasanaeth Cefnogi Gofalwyr y Cyngor wedi cynnal Holiadur a ddisbarthwyd i dros fil o ofalwyr yn ystod mis Medi 2016 a bod y dadansoddiad o'r canlyniadau newydd ddod i law (Chwefror 2017). Mae hyn yn rhoi darlun da i Aelodau'r Ymchwiliad o farn defnyddwyr gwasanaeth.

3 Pwy sy'n Ofalwr?

Argymhelliad 1

Bod yr Aelod Cabinet yn comisiynu gwaith manwl gyda'n partneriaid i gytuno sut i adnabod a chofnodi gofalwyr 'cudd' yng Ngwynedd.

- 3.1 Mae deall arwyddocâd adnabod pwy sy'n ofalwr yn hanfodol. Roedd y Cyngor yn arfer sicrhau bod cefnogaeth yn cael ei ddarparu i ofalwyr; bellach, cyfrifoldeb cyntaf y Cyngor yw asesu'r angen a chyfeirio at gael cefnogaeth.
- 3.2 Mae *Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014* yn diffinio gofalwr fel *'unigolyn sy'n darparu neu'n bwriadu darparu gofal i oedolyn neu blentyn.....gall awdurdodau lleol drin rhywun fel gofalwr hyd yn oed os na fyddai'n cael ei ystyried fel arall yn ofalwr, os yw'n credu y byddai'n briodol i wneud hynny yng nghyd-destun y berthynas ofalgar.'*

Mae Partneriaeth Gofalwyr Gwynedd (Gwynedd a Môn bellach) yn diffinio gofalwr fel *'...rhywun sy'n edrych ar ôl perthynas neu ffrind sy'n sâl, sy'n fregus neu sy'n anabl, na allant fyw gartref heb dderbyn cefnogaeth ymarferol neu emosiynol di-dâl gennych chi....'*

Un o'r nodweddion am ofalwyr yw nad yw nifer ohonynt yn galw eu hunain yn ofalwyr.

Mae sefyllfa gofalu yn unigryw i bob gofalwr.

Mae diffyg cefnogaeth yn gallu cael effaith ddrwg iawn ar iechyd gofalwyr a'u gallu i ofalu.

4 **Faint o Ofalwyr sydd yng Ngwynedd? (Gweler Atodiad 2)**

- 4.1 Yn ôl Cyfrifiad 2011, roedd 12,433 o bobl yng Ngwynedd yn adnabod eu hunain fel gofalwyr.
- 4.2 Y tebygrwydd yw bod y ffigwr yma'n llai o lawer na'r nifer go iawn gan nad ydi llawer o bobl yn adnabod eu hunain fel gofalwyr.
- 4.3 Mae'r data diweddaraf sydd gan y Cyngor (hyd at Ragfyr 2016) yn nodi:
- Nifer Gofalwyr ar RAISE (system gofnodi'r Cyngor) – 165
 - Nifer Gofalwyr a adnabuwyd o'r ffurflen Data Craidd – 114
 - Nifer Gofalwyr yn ôl diffiniad penodol Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant – 90
- 4.4 O safbwynt y 165 a gofnodwyd ar RAISE, ceir dadansoddiad pellach fel a ganlyn:

Oed	Nifer
18-64	60
65-74	24
75-84	42
85+	30
Cyfanswm	165

- 4.5 Mae'r Adroddiad ar Holiaduron Gofalwyr gan *Swyddog Cefnogi Gofalwyr Cyngor Gwynedd* yn nodi yr anfonwyd dros fil o holiaduron at ofalwyr Gwynedd sy'n gofrestredig naill ai gyda'r *Gwasanaeth Cynnal Gofalwyr* neu *Hafal*.
- 4.6 Gwelir yn ogystal wahaniaeth yn nosraniad dwyster y nifer o ofalwyr ar draws Gwynedd.

Mae dadansoddiad o ffigyrau Cyfrifiad 2011 yn dangos amrediadau fel a ganlyn:

- a) Ardaloedd Gweithio – Canran o'r Boblogaeth sy'n Ofalwyr (ffigyrau crwn)

Bangor	8%
Caernarfon	11%
Canol (Port-Blaenau-Harlech)	11%
Pen Llŷn	10%
De Meirionnydd	12%

- b) Ardal LSOA (*Lower Super Output Area*) – Canran o'r Boblogaeth sy'n ofalwyr (ffigyrau crwn)

Canran uchaf	Dyffryn Ardudwy (De Meirionnydd)	15%
Canran Isaf	Menai (Bangor)	3%

- 4.7 Gwelir bod gwahaniaeth arwyddocaol rhwng ardaloedd Bangor a De Meirionnydd yn gyffredinol ac yn fwy sylweddol rhwng wardiau/LSOAs penodol.
- 4.8 Yn ogystal, mae'n ymddangos o'r wybodaeth a ddaeth i law ac o'r trafodaethau gyda swyddogion ac ymarferwyr yn y Grwpiau Ffocws nad oes gan y Cyngor wybodaeth ddibynadwy ynglŷn â nifer gofalwyr sy'n byw yn y Sir.
- 4.9 Nid oes lle i gredu bod y sefyllfa'n gliriach mewn siroedd eraill ychwaith, ac anogir yr Aelod Cabinet I weithio gyda'n partneriaid sirol, rhanbarthol a chenedlaethol (gan gynnwys Llywodraeth Cymru) I gyfarch y mater hanfodol yma.
- 4.10 Heb wybod maint yr angen, nid oes bosibl ei ddiwallu.

5 Aseidiadau, Cofnodion a Mesuryddion

Argymhelliad 2

Bod yr Aelod Cabinet yn cynnal gwaith gyda'n partneriaid mewn gofal ar draws y Gogledd I gysoni dulliau cynnal aseidiadau a chofnodi

- 5.1 Un o'r rhesymau am sefydlu'r ymchwiliad oedd I weld beth oedd y rheswm pam yn 2014-15 mai Gwynedd oedd yn perfformio gwaethaf yng Nghymru ar y mesurydd cenedlaethol:
- Faint o ofalwyr oedolion gafodd gynnig eu hasesiadau eu hun?
- 5.2 Roedd y perfformiad wedi disgyn o 100% yn 2012-13 I 58% yn 2014-15. Mae'r perfformiad ar gyfer 2015-16 yn dangos gwelliant gyda ffigwr o 70%, ond mae'r perfformiad yn dal i fod y gwaethaf ond un yng Nghymru.
- 5.3 Er bod gwelliant bychan yn y perfformiad, nid yw'n glir i'r Aelodau pam bod y mesurydd yma'n parhau i berfformio'n wael, ond dyma rai rhesymau posibl:
- Mae'r data yn cael ei gasglu a'i gofnodi'n wahanol ar draws Cymru
 - Er bod aseidiadau'n cael eu cynnal, nid ydynt yn cael eu cofnodi.
 - Mae'r swyddogion yn blaenoriaethu gwaith arall pwysicaf.
 - Prinder amser gan swyddogion i gofnodi
 - Diffyg eglurder am y drefn a dulliau cofnodi
 - Ydi'r nifer o aseidiadau fesul swyddog yn gyson ar draws y Gogledd
- 5.4 Eto, nid oes atebion clir ond dyma rai awgrymiadau:
- Yn achos awdurdod cyfagos (Ynys Môn) sy'n perfformio ar lefel 95% mae ffurflen hunangyfeirio ar wefan y Cyngor sy'n caniatáu i unigolion wneud cais am asesiad gofal ac iechyd ar lein.

- Efallai bod anghysondeb rhwng sut mae'r asesiadau'n cael eu cynnal yng Ngwynedd o'i gymharu â siroedd eraill; bod yr asesiadau yma'n fwy trylwyr ac yn cymryd yn hirach.
- Efallai bod pwysau gwaith yn golygu bod nifer yr asesiadau sy'n cael eu cynnal yma'n fwy fesul swyddog.
- Diffyg cysondeb ac eglurder yn y modd mae gwybodaeth yn cael ei drosglwyddo ac adrodd arno rhwng swyddogion y Cyngor a'i gilydd.

5.5 Yn y Grŵp Ffocws a gynhaliwyd ar 10 Ionawr 2017, fe ystyriwyd Adroddiad Blynyddol cyntaf y Bwrdd Iechyd ar *Sut mae'r Bwrdd a'i bartneriaid yn gweithredu ac yn monitro Strategaeth Gwybodaeth ac Ymgynghori Gofalwyr Gogledd Cymru am y cyfnod 1 Ebrill 2015 - 31 Mawrth 2016.*

5.6 Cafwyd sylwadau a gwybodaeth gan Bennaeth Profiad Defnyddwyr Gwasanaeth Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr. Dyma ddyfyniad o'r sylwadau:

Cafodd Mesur Strategaeth Gofalwyr (Cymru) 2010 ei chyflwyno i osod dyletswydd statudol ar y Gwasanaeth Iechyd Gwladol (GIG) ac Awdurdodau Lleol yng Nghymru i weithio gyda'i gilydd i baratoi, cyhoeddi a gweithredu Strategaeth Gwybodaeth ac Ymgynghori ar gyfer Gofalwyr. Prif bwrpas y strategaeth hon oedd sicrhau:

- *Bod gofalwyr yn cael eu hadnabod yn gynnar*
- *Bod gofalwyr yn cael cymorth cynt a mwy trefnus*
- *Newid diwylliannol, fel bod gofalwyr yn cael eu grymuso o ran yr holl brosesau penderfynu sy'n ymwneud â rheoli gofal*
- *Bod materion yn ymwneud â gofalwyr yn cael eu prif ffrydio i **arferion gweithio'r Gwasanaeth Iechyd Gwladol (GIG)*** o ddydd i ddydd*

Cafodd y Byrddau Iechyd Lleol eu dynodi fel yr awdurdod arweiniol o ran datblygu'r Strategaeth Gwybodaeth ac Ymgynghori ar gyfer Gofalwyr. Cafodd y strategaeth hon ei datblygu mewn partneriaeth â'r chwe awdurdod lleol a sefydliadau trydydd sector a chafodd ei chymeradwyo gan Lywodraeth Cymru yn 2012.

(*Awgrymir ychwanegu yma 'a'r Awdurdodau Lleol a phartneriaid eraill.')

5.7 Mae'n glir felly, bod y fframwaith cenedlaethol mewn lle i hyrwyddo cydweithio ar lefel strategol yn genedlaethol ac mae angen sicrhau bod y Cyngor yn cyfrannu'n llawn i'r gwaith yma fel partner ymroddedig.

5.8 Awgrymir bod angen i'r Grŵp Strategaeth Gofalwyr Gogledd Cymru roi sylw i ddulliau cofrestru, cofnodi, asesu a monitro gofalwyr er mwyn cysoni'r trefniadau ar draws y gogledd.

5.9 Er bod peth cynnydd wedi'i wneud i gyflawni'r strategaeth, mae'r Adroddiad yn tynnu sylw at nifer o heriau gan gynnwys:

- Mae cadw Rheolwr Prosiect Gofalwyr a chymorth gweinyddol yn parhau i fod yn heriol oherwydd natur y cyllid dros dro, mae dwy swydd wag ar hyn o bryd.
-mae wedi bod yn anodd cael mesurau perfformiad dibynadwy. Mae gwaith yn parhau gyda'r sefydliadau cymorth gofalwyr i ddatblygu dangosyddion dibynadwy

5.10 Heb ddelio gyda'r uchod yn gyntaf bydd yn anodd i'r Bartneriaeth ddatblygu'n effeithiol.

6 Beth mae Gofalwyr yn dweud wrthym?

Argymhelliad 3

Bod yr Aelod Cabinet yn defnyddio'r wybodaeth yn yr Holiaduron I adnabod cryfderau, gwendidau, rhwystrau a chyfleoedd i wella.

6.1 Fe anfonwyd dros fil o holiaduron at bobl sy'n byw yng Ngwynedd lle bod cofnod ohonynt ar systemau gwybodaeth Gwasanaeth Cynnal Gofalwyr a Hafal. Cafwyd 227 holiadur yn ôl a dyma'r prif negeseuon o'r atebion. (Gweler Atodiad 3)

Dyma grynodeb o'r canlyniadau:

Math o ofal sy'n cael ei ddarparu:

- Dros 150 o ofalwyr yn darparu cefnogaeth emosiynol, gofal personol a chefnogaeth gyffredinol.
- Rhwng 100-150 yn darparu cefnogaeth gyda symud a meddyginiaeth
- Rhwng 50-100 yn darparu cefnogaeth ariannol

Yr heriau sy'n wynebu gofalwyr yn eu bywydau bob dydd:

Blinder/straen	50+
Diffyg 'me time'	40
Unigrwydd/Unigedd	25
Anabledd/salwch	25
Gweithio a gofalu	10
Pryderu am y dyfodol	5

7 Gwybodaeth a Chyngor

Argymhelliad 4

- Datblygu trefniadau Gwybodaeth, Cyngor ac Asesu (Information, Advice and Assessment (IAA)) cydlynus ar draws y Sir ar fyrder

- **Codi ymwybyddiaeth Aelodau, swyddogion a staff rheng flaen y Cyngor am wasanaethau cefnogol I ofalwyr**
- **Fferyllyddion i rannu taflen gofalwr wrth ddsbarthu ffisig**
- **Meddygfeydd i rannu taflenni wrth roi presgripsiwn**
- **Ysgolion I rannu taflenni I ddisgyblion**

- 7.1 Cafwyd tystiolaeth gan y comisiynwyr, darparwyr a defnyddwyr bod gwasanaethau cefnogol o safon uchel ar gael I ofalwyr yng Ngwynedd.
- 7.2 Rhoddir gorfodaeth ar awdurdodau lleol dan y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 I ddarparu gwasanaeth Gwybodaeth, Cyngor a Chymorth dwyieithog fel rhan o wasanaethau ataliol.
- 7.3 Yng Ngwynedd mae'r Tîm Cyngori ac Asesu'n gweithredu ers 8 mlynedd fel y Pwynt Cyswllt Cyntaf ac yn gallu cyfeirio gofalwyr yn sydyn I'r man mwyaf pwrpasol I dderbyn gwasanaeth. Mae trigolion ardal Cricieth a Phorthmadog yn cael eu cyfeirio I Ysbyty Alltwen fel rhan o gynllun peilot Ffordd Gwynedd. Mae'n faes sydd yn cael sylw gan yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant ar hyn o bryd gyda golwg I ddatblygu'r ddarpariaeth ymhellach er mwyn cyfarch gofynion y Ddeddf yn llawn o safbwynt Gwybodaeth, Cyngor ac Asesu (Information, Advice and Assessment (IAA)).
- 7.4 Mae *Partneriaeth Gofalwyr Gwynedd* (Gwynedd a Môn bellach) yn casglu gwybodaeth am gefnogaeth sydd ar gael yn lleol yn effeithiol. Cydlynir y gwaith gan Swyddog Cefnogi Gofalwyr Oedolion a Phlant Rhan Amser Gwynedd sy'n cael ei chyflogi gan Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant Cyngor Gwynedd.
- 7.5 Cyhoeddir taflen gynhwysfawr (ar ffurf electronig ac ar bapur) o'r sefydliadau sy'n cefnogi'r gofalwyr. ([A ydych chi'n edrych ar ôl rhywun?](#)). Mae copïau papur ar gael mewn llyfrgelloedd, meddygfeydd ac ysbytai. Mae yma gynghorion defnyddiol ar lu o faterion gan gynnwys:
- Iechyd a hamdden
 - Gwaith, hyfforddiant a chysiau
 - Materion ariannol
 - Materion cyfreithiol
 - Cynnal ac addasu eich cartref
 - Trafnidiaeth
 - Gofalu hyd y diwedd
 - Cwynion
- 7.6 Yn ogystal, mae yma gyfeirlyfr manwl o 99 o sefydliadau gyda chrynodeb am yr hyn sydd ar gael a phwyntiau cyswllt defnyddiol.

- 7.7 Mae cynllun cenedlaethol hefyd yn darparu gwybodaeth yn electronig sef DEWIS (<https://www.dewis.cymru/>)
- 7.8 Roedd y swyddogion a'r ymarferwyr a gyfwelwyd â hwy yn nodi bod yr wybodaeth sydd ar gael ar ddolen y Cyngor yn ddefnyddiol, ond nid oedd yr un brwdfrydedd ar gyfer DEWIS.
- 7.9 Gwnaed y pwynt bod gwerth yr wybodaeth yn ddibynnol ar ansawdd yr hyn sy'n cael ei fewnbynnu, a bod yr wybodaeth o Wynedd ar wefan DEWIS yn tueddu bod yn ddiffygiol mewn rhannau a bod angen cynnal a diweddarau'r wybodaeth. Cyfrifoldeb y mudiadau unigol yw hyn nid y Cyngor.
- 7.10 Yn ogystal, fe wnaed sylwadau bod casglu, rhannu a diweddarau gwybodaeth am ddigwyddiadau mwy lleol fel gweithgaredd clybiau a chymdeithasau'n gallu bod yn hynod werthfawr i ofalwyr a'r rhai maent yn gofalu amdanynt, ond bod cyflawni hyn yn effeithiol yn anodd.
- 7.11 Er gwaethaf bodolaeth yr wybodaeth uchod, dywedodd y Swyddog Cefnogi Gofalwyr wrthym fod tystiolaeth glir bod y mwyafrif o ofalwyr wedi cael yr wybodaeth fwyaf defnyddiol gan berson arall- weithiau gwasanaethau cymdeithasol, weithiau gwasanaethau iechyd ac yn aml y trydydd sector ac yn benodol Gwasanaeth Cynnal Gofalwyr, Hafal a Gweithredu dros Blant.
- 7.12 Mae cael yr wybodaeth iawn ar yr amser iawn yn hanfodol i lesiant gofalwyr.
- 7.13 Y broblem yw sut i roi gwybod i ofalwyr am y ddarpariaeth. Mae hyn yn broblem sylweddol os ystyriwch yn fras bod tua 2,000 o ofalwyr yng Ngwynedd mewn cysylltiad gyda sefydliad trydydd sector neu'r Cyngor neu'r Bwrdd Iechyd, sy'n gadael o leiaf 10,000 heb gysylltiad. (Os cymerwn ffigur Cyfrifiad 2011 sef 12,433 o ofalwyr)
- 7.14 Mae Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant yn darparu gwybodaeth un i un i ofalwyr drwy'r Tîm Cyngori ac Asesu a'r timau oedolion, ac mae Adran Plant a Chefnogi Teulu yn darparu'r un gwasanaeth i ofalwyr ifanc a rhieni-gofalwyr. Yn yr un modd mudiadau'r trydydd sector.
- 7.15 Er hyn oll, ystyrir bod lle i wella argaeledd yr wybodaeth ar draws y Sir e.e. mewn canolfannau hamdden, ysgolion a meddygfeydd. Ni chafwyd cyfle i wyntyllu'r sefyllfa yma'n fanwl yn y manau yma yn ystod yr ymchwiliad yma.
- 7.16 Un o'r anawsterau o safbwynt rhannu gwybodaeth gyda gofalwyr yw nad ydi gofalwyr yn aml yn adnabod eu hunain fel gofalwyr; ac yn aml bydd y cysylltiad cyntaf yn digwydd gyda'r gwasanaethau iechyd mewn sefyllfa argyfwng. Felly, mae'n holl bwysig bod yr wybodaeth ar gael yn y manau yma.

7.17 Yn yr arolwg cenedlaethol cyntaf gan Ofalwyr Cymru – Dilyn y Ddeddf a gyhoeddwyd ym mis Tachwedd 2016 fe nodir: *Dywedodd 82% o ofalwyr di-dâl nad oeddent wedi gweld unrhyw wybodaeth gyhoeddedig gan eu hawdurdod lleol a fyddai'n help yn eu rôl gofalwyr.*

8 Ysbaid

Argymhelliad 5

- **Cynnal arolwg manwl i weld faint o ddiffyg cyfleoedd ysbaid sydd yn bodoli**
- **Llunio polisi i gefnogi cyflogai'r Cyngor sy'n ofalwyr gyda chyfnodau ysbaid**

8.1 Yn unol â gofynion y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014, mae'n rhaid ystyried yr angen i ofalwr gael seibiant yn rheolaidd wrth gynnal asesiad. Mae hyn yn hanfodol er mwyn i ofalwr fedru cynnal ei iechyd a llesiant ei hunan ac er mwyn iddo/iddi gael bywyd tu allan i'w rôl gofalu.

8.2 Gall cyfnod ysbaid fod yn ychydig oriau, ddiwrnodau neu wythnosau. Mi all rhywun sy'n dod i lanhau'r tŷ am ddwy awr fod yn gyfnod ysbaid i'r gofalwr. Mae cyfnod ysbaid yn cynorthwyo gofalwr i barhau gyda'i rôl gofalu yn ogystal â bod mor bwysig i'w iechyd a llesiant.

8.3 Gall ysbaid gael ei ddarparu gan wasanaethau statudol, trydydd sector, ffrindiau a theuluoedd.

8.4 Cafwyd tystiolaeth gan y Swyddog Cefnogi Gofalwyr nad oes digon o adnoddau i gyfarfod yr angen sydd wedi'i adnabod o blith y tua 2,000 o ofalwyr yr ydym yn gwybod amdanynt yng Ngwynedd, heb son am y 10,000 a mwy arall. Er bod llawer o ofalwyr yn medru cario ymlaen, yn anffodus, y realiti yw y bydd eu hiechyd yn debygol o dorri cyn iddynt gael eu hadnabod.

8.5 Darperir amrywiaeth o gyfnodau ysbaid yng Ngwynedd:

- Yr un sy'n derbyn gofal yn mynychu canolfan ddydd, neu ofalwr cyflogedig y Cyngor neu'r sector breifat yn galw gan roi ysbaid i'r gofalwr
- Teulu a ffrindiau
- Y sawl sy'n cael ei ofalu amdano yn derbyn Pecyn Gofal Iechyd Parhaus gall y Bwrdd Iechyd drefnu cyfnod ysbaid i'r gofalwr a chefnogaeth i gynnal iechyd y gofalwr
- Mudiadau Trydydd Sector - cludiant, gwasanaeth eistedd, gweithgareddau i ofalwyr a'u teuluoedd
- Sector Preifat - naill ai fel rhan o becyn gofal neu dalu amdanynt eu hunain.

8.6 Er bod y cyfleoedd ysbaid a gynigir yn bwysig a gwerthfawr iawn, mae nifer o broblemau:

- Prinder adnoddau ariannol gan awdurdodau lleol a Byrddau Iechyd I gomisiynu a chynnal y gwasanaeth
- Y person sy'n derbyn y gofal yn amharod i ryddhau'r gofalwr
- Prinder gweithwyr gofal yn arbennig ym Meirionnydd
- Prinder siaradwyr Cymraeg
- Diffyg hyblygrwydd ar fyr rybudd e.e. i alluogi gofalydd i fynychu angladd.
- Prinder arbennig o ran rhyddhau gofalwyr sy'n cefnogi cleifion efo Dementia ac Iechyd Meddwl.

9 Cyllidebau Gwasanaethau

Argymhelliad 6

Bod yr Aelod Cabinet yn cynnal asesiad manwl o effaith y lleihad mewn gwariant ar wasanaethau cefnogol i ofalwyr di-dâl/pobl sy'n edrych ar ôl rhywun.

- 9.1 Mae Aelodau'r Ymchwiliad yn bryderus y gallai'r Cyngor fod yn creu problemau ariannol difrifol i'r dyfodol drwy beidio buddsoddi'n strategol mewn gwaith ataliol ym maes gofalwyr.
- 9.2 Yn yr adroddiad 'Gwynedd Parent Carers Social Return on Investment Evaluation Report' a luniwyd gan Social Value Cymru ar ran Rhieni Ofalwyr Gwynedd, fe nodir am bob £1 sy'n cael ei wario ar gefnogi gofalwyr bod hyn gyfwerth â gwario £5.82 pe bai angen talu am y gwasanaeth a ddarperir gan ofalwyr di-dâl. (Gweler Atodiad 4)
- 9.3 Mae'n werth oedi am funud ac ystyried goblygiadau hyn.
- 9.4 Pe byddai Cyngor Gwynedd a Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr yn darparu'r gwasanaethau yma, am bob £1,000,000 sy'n cael ei wario ar hyn o bryd, byddai'n ofynnol iddynt wario £5,820,000.
- 9.5 Yn y sefyllfa ariannol sydd ohoni, mae'n bur annhebygol y byddai'r Cyngor mewn sefyllfa i ariannu'r lefel yma o wasanaeth yn y dyfodol, ond mae'r Aelodau'n pryderu bod bosibl bod arwyddion yn barod bod hyn yn digwydd.
- 9.6 Yn sgil lleihad yng nghyllid y Cyngor a gweithredu Strategaeth Arbedion ers 2007, mae'n bosibl bod penderfyniadau anodd a wnaed i leihau gwariant yng ngwasanaethau Oedolion a Phlant eisoes wedi arwain at gynnydd mewn gwariant i'r Cyngor.
- 9.7 Mae Adolygiad Trydydd Chwarter o Gyllideb Refeniw 2016/17 a ystyriwyd gan y Cabinet yn dangos gorwariant o £226,000 gan Adran Plant a Theuluoedd ac £88,000 gan Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant. (Gweler Atodiad 5)
- 9.8 Yn yr un adroddiad fe nodir tanwariant o £34,000 gan Wasanaethau Arbenigol/Derwen - hyn yn sgil methu penodi gweithwyr dros dro i lenwi cyfnodau

mamolaeth. Yn ogystal bu'n rhaid I Derwen wneud arbediad o £50,000 yn 2015-16, lleihad pellach yn y gyllideb o £75,000 eleni a disgwylir toriad pellach y flwyddyn nesaf. Mae swyddogion y gwasanaeth yn nodi bod hyn yn cael effaith negyddol ar ofalwyr di-dâl; ac yn bryderus y gall arwain at niwed i'w hiechyd a chostau uwch i'r Cyngor.

- 9.9 Mae'r Cabinet wedi cytuno mewn egwyddor (yn ddibynnol ar wneud gwaith manwl) i wario £40,000 ychwanegol flwyddyn nesaf ar 'Rhaglen Ymyrraeth Gynnar/Ataliol ar gyfer grwpiau o blant a phobl ifanc bregus Gwynedd'.
- 9.10 Awgrymir bod angen edrych yn fanylach a gwneud asesiad ystyrlon o effaith lleihau cyllidebau ym maes gofalwyr di-dâl o safbwynt cynnydd mewn gwariant i'r Cyngor yn ogystal â'r effaith ar ofalwyr.

10 Materion eraill sydd angen sylw

- 10.1 Teimlad Aelodau'r Ymchwiliad yw bod gwaith pellach angen ei wneud ar fyrder i asesu'n fanylach y risgiau i'r gwasanaethau cefnogol i ofalwyr, ond oherwydd cyfyngderau rheoliadau democratiaeth llywodraeth leol a'r etholiad ym mis Mai, ni chafwyd amser i'w gwyntyllu'n llawn. Nodir hwy isod fel materion sydd angen eu cadw ar agenda datblygu cefnogaeth i ofalwyr:

10.2 Trydydd Sector a Busnesau Cymdeithasol

Mae cryn bwyslais yn y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 I awdurdodau lleol weithio gyda'r Trydydd Sector ac i hyrwyddo busnesau cymdeithasol er mwyn cyflawni gofynion y Ddeddf:

“Rhaid i awdurdodau lleol annog pobl sy'n derbyn gofal a chymorth i ymuno yn y broses o lunio a darparu gwasanaethau, ynghyd â dulliau cyflawni eraill gan gynnwys; mentrau cymdeithasol, cwmnïau cydweithredol, gwasanaethau sy'n cael eu harwain gan eu defnyddwyr, a'r sector gwirfoddol.”

Gwelir bod y mwyafrif o'r gwasanaethau a nodir fel gwasanaethau cefnogol i ofalwyr ar y rhestr sydd ar wefan y Cyngor yn wasanaethau a ddarperir gan fusnesau cymdeithasol a'r trydydd sector.

Cafwyd peth cyfle yn ystod yr ymchwiliad i gael mewnbwn gan nifer fach ohonynt, ac er bod y rhai a gyfwelwyd yn datgan eu bod yn medru parhau i wasanaethu gofalwyr ar hyn o bryd, mae'n amlwg i Aelodau'r ymchwiliad bod y pwysau sydd arnynt yn anghyffredin o drwm ac fe nodwyd gan rai eu bod yn bryderus eu bod yn methu diwallu'r angen ar adegau.

Roedd hyn yn wir o safbwynt rhai gwasanaethau craidd a gwasanaethau ataliol.

Er bod yr Aelodau'n deall y pwysau ariannol sy'n ein hwynebu fel Cyngor, maent yn bryderus nad oes sylw digonol yn cael ei roi i gynllunio'r gwasanaethau mewn modd strategol.

10.3 Iechyd Meddwl

Nodwyd pryderon penodol gan swyddogion y Cyngor, Bwrdd Iechyd a mudiadau eraill am bwysau eithriadol ac awgrymir bod yr Aelod Cabinet yn cynnal arolwg brys i asesu'r sefyllfa'n llawn

10.4 Iaith Gymraeg

Roedd pryder gan Aelodau bod rhai o'r gwasanaethau a gomisiynir gan y Cyngor yn ddiffygiol o safbwynt cynnig gwasanaethau dwyieithog ac awgrymir bod y Pwyllgor Iaith yn cynnal gwaith penodol i fonitro a chefnogi gwasanaethau i gyflenwi gwasanaethau dwyieithog

Cyfarfodydd yr Ymchwiliad

Cynhaliwyd Cyfarfodydd ar y dyddiadau isod:

- 1 Rhagfyr 2016
- 10 Ionawr 2017
- 31 Ionawr 2017
- 15 Chwefror 2017
- 23 Chwefror 2017

Yn ystod y cyfarfodydd uchod, cafwyd trafodaeth efo'r canlynol:

- Cyngorydd W. Gareth Roberts (Aelod Cabinet - Oedolion, Iechyd a Llesiant)
- Aled Davies (Pennaeth Oedolion, Iechyd a Llesiant)
- Cyngorydd Mair Rowlands (Aelod Cabinet Plant, Pobl Ifanc a Hamdden)
- Marian Parry Hughes (Pennaeth Plant a Chefnogi Teuluoedd)
- Lester Bath (Swyddog Cefnogi Gofalwyr Oedolion a Phlant Rhan Amser, Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant)
- Mannon Trappe (Uwch Reolwr Diogelu, Sicrwydd Ansawdd ac Iechyd Meddwl, Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant)
- Manon Williams (Rheolwr Ardal, Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant)
- Sharon Williams Carter (Uwch Reolwr Gweithredol, Adran Plant a Chefnogi Teuluoedd)
- Aled Gibbard (Uwch Reolwr Gweithredol Adnoddau Gofal, Adran Plant a Chefnogi Teuluoedd)
- Non Pierce (Uwch Weithiwr Cymdeithasol, Tîm Integredig DERWEN)
- Carys Hughes (Swyddog Lles Addysg, Adran Addysg)
- Dawn Cooper (Pennaeth Profiad Defnyddwyr Gwasanaeth, Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr)
- Eirian Wynne (Swyddog Ymgysylltu (Gorllewin), Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr)
- Llinos Roberts (Prif Swyddog, Gwasanaeth Cynnal Gofalwyr)
- Sioned Larsen (Hwylusydd Iechyd a Gofal Cymdeithasol, Mantell Gwynedd)
- Maria Bulkeley (Cydllynydd Gwasanaeth, Prosiect Gofalwyr Ifanc Gwynedd, Gweithredu dros Blant)
- Roma Hooper (Rheolwr Gwasanaethau Plant, Gweithredu dros Blant)

Eraill a gymerodd ran

- Iona Griffith (Rheolwr Gwasanaeth DERWEN)
- Jon Stevens (Prif Weithredwr, Gwasanaeth Adfocatiaeth a Chynghori Gogledd Cymru)

Dymuna Aelodau'r Ymchwiliad ddiolch i bawb a gymerodd ran.

DATA GOFALWYR GWYNEDD

Mawrth 2017

A	CYFNOD ADRODD DIWEDDARAF: HYDREF – RHAGFYR 2016 (Chwarter 3)	18-64	65 – 74	75 – 84	85+	Cyfanswm
A1	Nifer Gofalwyr ar RAISE*	60	24	42	39	165
A2	Nifer Gofalwyr a adnabuwyd o'r ffurflen DATA CRAIDD**					114
A3	Nifer Gofalwyr a gafodd Aseiad Cychwynnol o'r ffurflen BETH SY'N BWYSIG I MI – RHAN 1	3	6	9	7	25
A4	Nifer Gofalwyr a gafodd Aseiad Dilynol o'r ffurflen BETH SY'N BWYSIG I MI – RHAN 2	3	3	7	6	19
B	HOLIADUR Cenedlaethol					
B1	Nifer o Ofalwyr (yn ôl diffiniad PENODOL y Ddeddf) a dderbyniodd Holiadur***					90
B2	Nifer o Ofalwyr a lenwodd a dychwelodd yr Holiadur					30
B3	Gofalwyr sy'n nodi eu bod yn teimlo eu bod yn cael cefnogaeth I barhau â'u rôl gofalu				89%	
B4	Gofalwyr sy'n nodi eu bod yn teimlo eu bod yn cael eu cynnwys yn y broses o lunio'r cynllun gofalu a chymorth ar gyfer yr unigolyn y maent yn gofalu amdano				90%	
C	HOLIADUR Gwynedd					
	Nifer o Ofalwyr a dderbyniodd Holiadur					1,030
	Nifer o Ofalwyr a lenwodd a dychwelodd yr Holiadur					227
CH	CYFRIFIAD 2011	1-19 awr	20-49 awr	50+ awr		
	Nifer Gofalwyr ar GYFRIFIAD 2011 fesul oriau o ofalu yr wythnos	7,266	1,680	3,497		12,433
D	CYFNOD EBRILL 2014 – RHAGFYR 2016 Fesul Grŵp Oedran	18-64	65 – 74	75 – 84	85+	
	Nifer Gofalwyr sydd wedi bod ar agor ar RAISE unrhyw adeg yn ystod y cyfnod	432	157	159	125	873

*Mae'r 165 yn nodi'r nifer cleientiaid oedd ar agor yn RAISE yn chwarter 3 2016/17 lle oedd eu categori cleiant wedi ei nodi fel gofalydd. Gall rhai o'r rhain fod ar agor am y chwarter cyfan, wedi agor yn y cyfnod neu wedi cau.

**Mae'r 114 yma wedi eu hadnabod wrth lenwi ffurflenni Data Craidd ar y cleient. Gall rhain fod yn ofalwyr newydd neu rhai sydd wedi eu hadnabod eisoes. Nid oes modd gwneud y cysylltiad hynny yn ôl i weld pwy ydi'r gofalydd neu os ydynt wedi eu hadnabod eisoes ac nid oes modd torri hwn i lawr i oedran gofalwyr

*** Mae'r 90 yma yn cynrychioli cohort penodol iawn o ofalwyr. Rhain oedd yn derbyn gwasanaeth gofalwyr ar Service Placements RAISE o fewn wythnos gyntaf mis Medi 2016 yn unol â'r categori cyllidol yn RAISE.

DRAFFT Adroddiad ar holiaduron gofalwyr (Medi 2016)

Cefndir

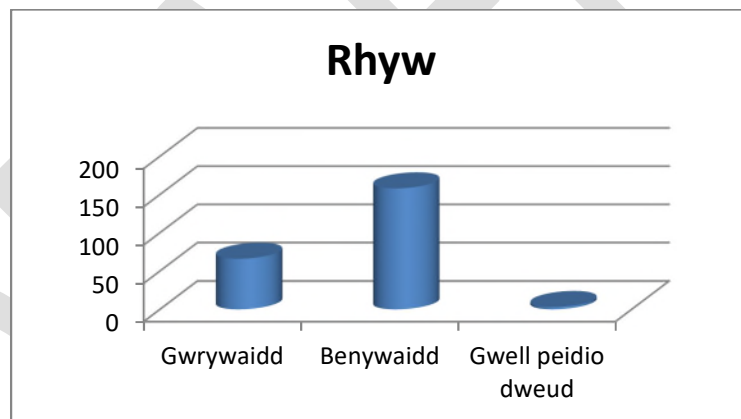
Fel rhan o broses ymgysylltu ynghylch Aseiad Anghenion Poblogaeth ar gyfer Gwynedd, anfonwyd dros fil o holiaduron at ofalwyr Gwynedd sy'n gofrestredig gyda naill ai Gwasanaeth Cynnal Gofalwr neu Hafal. Cafwyd 227 holiadur yn ôl.

Roedd y cwestiynau ymgysylltu yn seiliedig ar ofynion yr Aseiad a hefyd y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014. Gofynnwyd y canlynol:

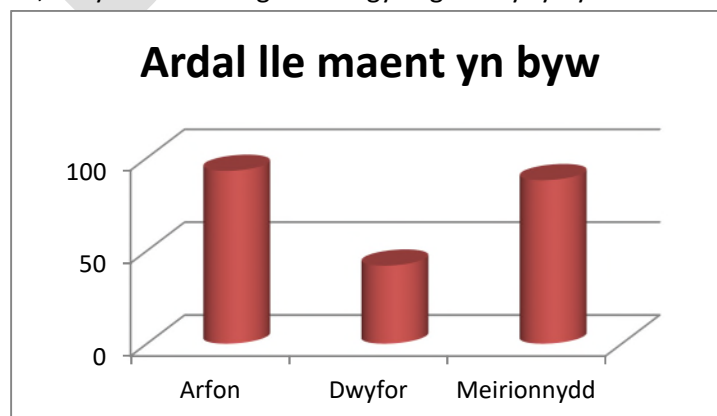
- Beth yw'r heriau sy'n eich wynebu yn eich bywyd bod dydd fel gofalydd?
- Beth neu pwy sy'n eich helpu i oresgyn yr heriau dyddiol hyn?
- Sut maen nhw yn eich cefnogi i oresgyn yr heriau hyn?
- Pa mor dda mae'r gefnogaeth hon yn gweithio i chi?
- Sut all y gefnogaeth fod yn well?
- Sut all/mae eich ffrindiau a theulu yn helpu?
- Sut all/mae eich cymuned leol yn helpu?

Proffil y gofalwyr a atebwyd

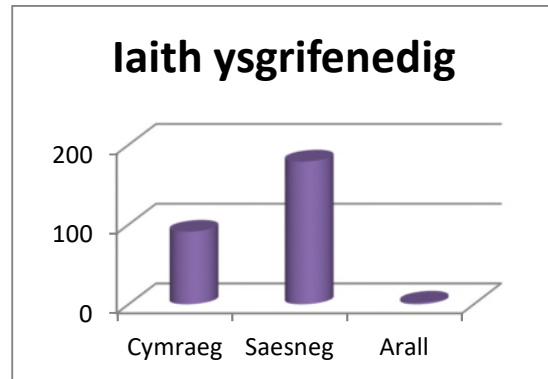
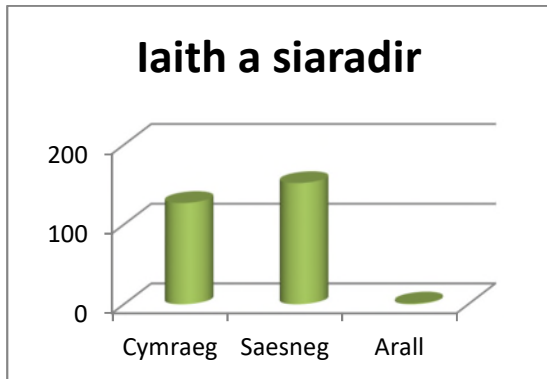
Mae bron 70% o'r gofalwyr yn fenywaidd, 29% yn wrywaidd ac mae gwell gan y 1% arall beidio dweud.

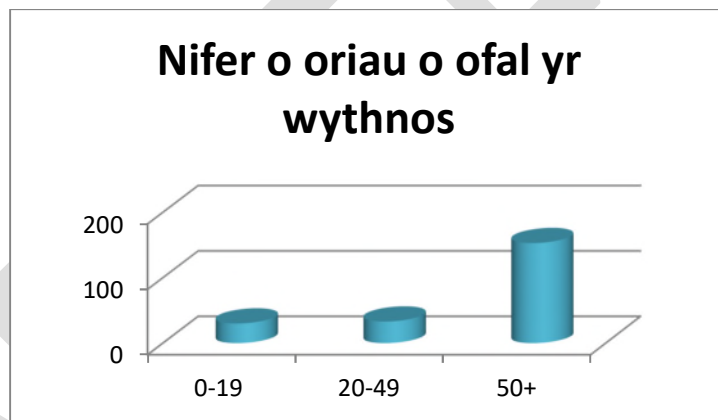
Mae'r nifer fwyaf yn byw yn Arfon a Meirionnydd (41% o Arfon a 39% o Feirionnydd), ac 20% o ofalwyr yn byw yn Nwyfor. Mae'n anodd gwybod os ydi'r ymateb o Ddwyfor yn adlewyrchu nifer o ofalwyr yno h.y. bod llai o ofalwyr yn yr ardal hon o'i gymharu â'r ddwy ardal arall, neu oherwydd rhesymau hanesyddol, sef yr anhawster gweithio gyda gofalwyr yn yr ardal.

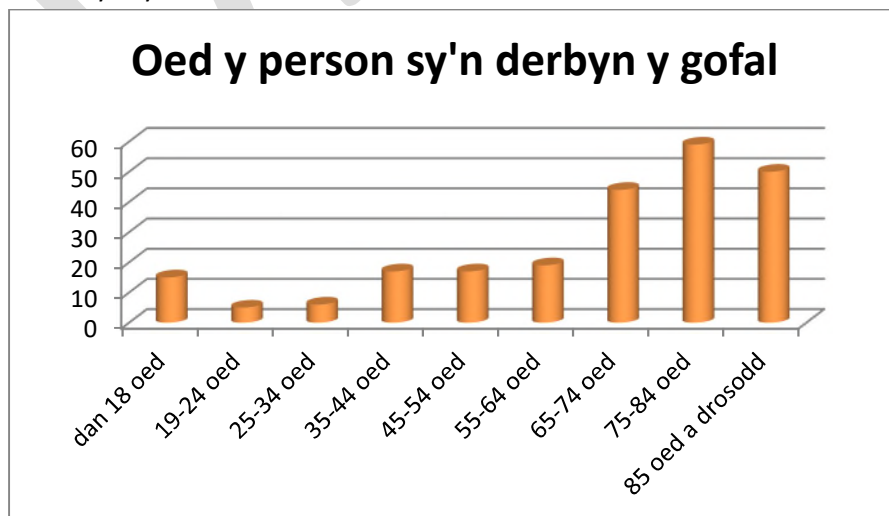
O safbwynt dewis iaith, mae'r rhan fwyaf yn ysgrifennu yn y Saesneg (79%) ond er mai Saesneg yw'r iaith a siaredir gan y mwyafrif, lleiafrif yw'r gofawyr sy'n siarad Saesneg yn unig oherwydd nifer o ofalwyr sydd yn nodi eu bod yn siarad y ddwy iaith. Mae hyn yn tanlinellu'r pwysigrwydd o ddarparu gwasanaethau cefnogol drwy'r Gymraeg i ofalwyr Gwynedd.

Mae 67% o'r gofawyr yn gofalu am 50 awr neu fwy bob wythnos, gyda 15% yn gofalu rhwng 20 - 49 awr yr wythnos a 13% hyd at 19 awr. Mae 5% arall o'r gofawyr yn dweud bod yr oriau yn amrywio o wythnos i wythnos.

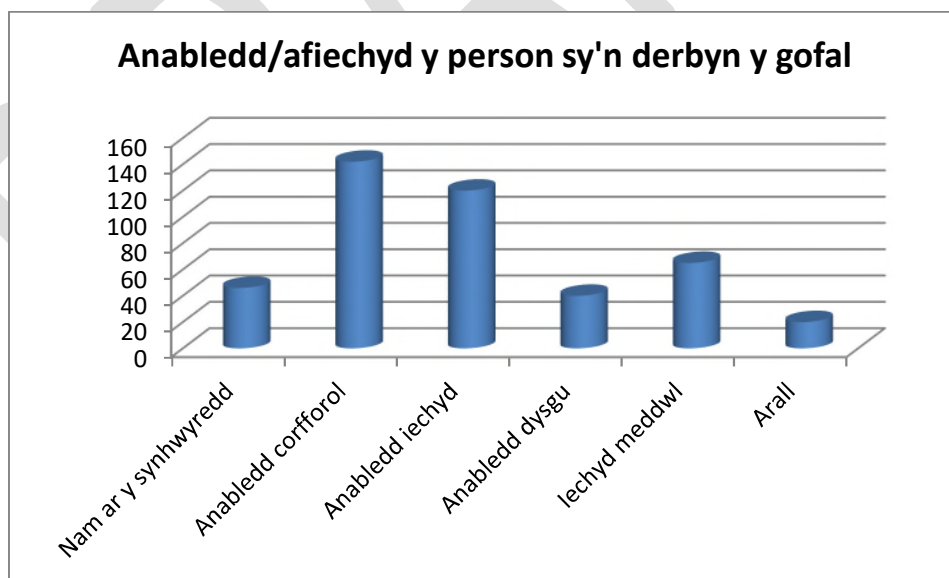
Mae'r rhan fwyaf o'r bobl sy'n cael eu gofalu amdanynt dros 65 oed (66%) gyda 45% ohonynt dros 75 oed. Y grŵp lleiaf o bobl sy'n derbyn gofal yw'r rhai rhwng 19 - 34 oed. Mae 15 o ofalwyr yn rhieni sy'n gofalu am blentyn sydd dan 18 oed.

O safbwynt perthynas i'r rhai sy'n derbyn y gofal, gwagedd yw'r mwyafrif ond mae llai o wahaniaeth rhwng nifer o wragedd sy'n gofalu a nifer o wŷr na rhwng nifer o famau a nifer o dadau. Allan o'r holl rieni sy'n gofalu, mae dros 90% yn famau, ac mae'r un patrwm gyda phlant sy'n gofalu dros eu rhieni, a brodyr a chwiorydd dros eu sibling; 72% yn ferched a 75% yn chwiorydd.

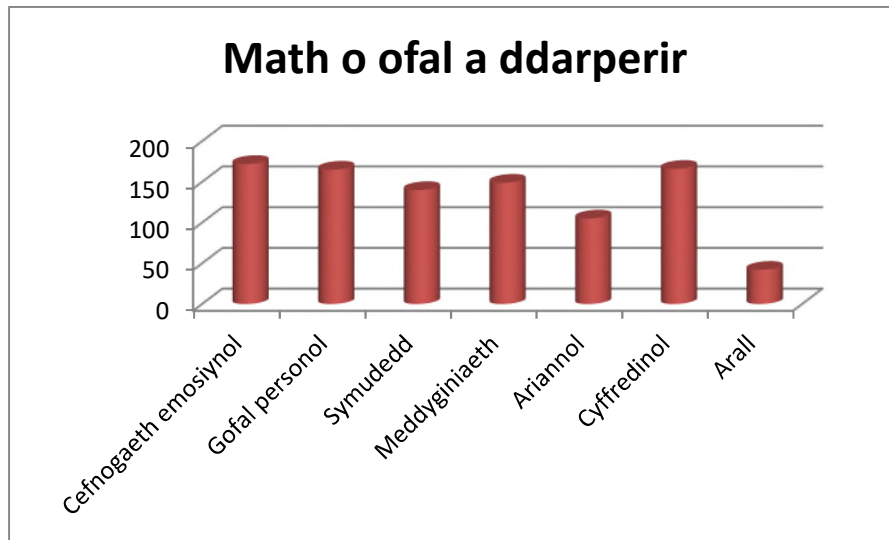

Mae llawer o'r gofaluwr yn gofalu dros rywun gyda mwy nag un anabledd neu afiechyd. Er bod rhai yn nodi un anabledd yn unig, mae'r mwyafrif yn nodi mwy nag un, gyda llawer yn nodi hyd at bedwar. Mae'r cyflwr iechyd cymhleth ar y rhai sy'n derbyn y gofal yn cael ei adlewyrchu yn y nifer o oriau mae'r gofaluwr yn gofalu bob wythnos.

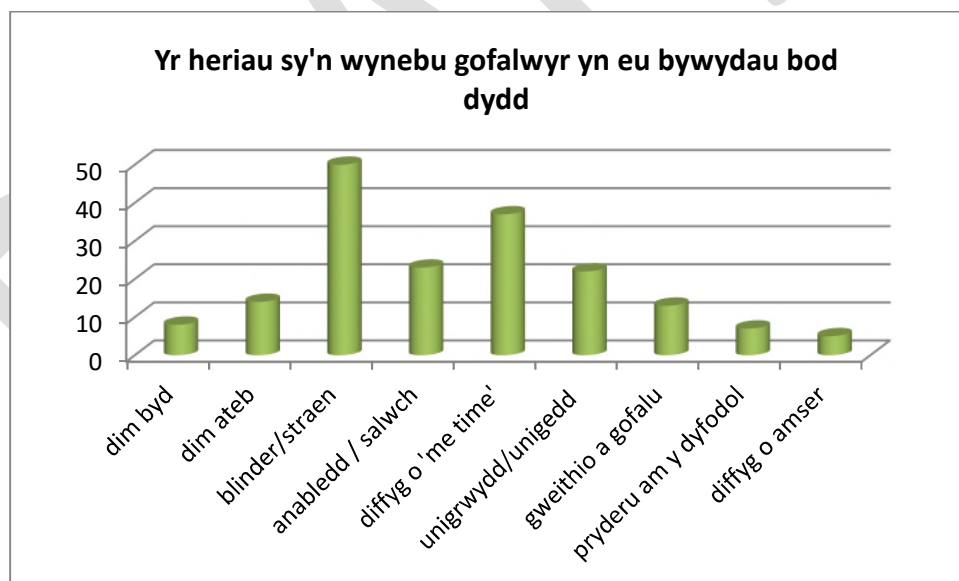
Ychydig iawn sy'n nodi eu bod yn darparu ond un math o ofal; mae llawer mwy yn dweud eu bod yn gwneud popeth. Mae rhai dynion yn nodi gwaith tŷ a choginio fel rhan o'u rôl gofalu ac mae'n rhaid cydnabod bod ymdopi â'r tasgau hyn nad oeddent wedi eu gwneud o'r blaen yn gallu bod yn her

sylweddol i ddyn mewn oed sy'n ceisio eu cwblhau ar ben popeth arall y mae'n eu gwneud wrth ofalu dros ei wraig.

Yr heriau y mae'r gofaluwr yn wynebu yn eu bywydau bob dydd fel gofaluwr

Gofynnwyd i ofaluwr beth yw'r heriau yn eu bywydau bod dydd fel gofaluwr ac er bod pob ymateb, fel pob sefyllfa, yn wahanol ac yn unigryw, y mae rhai themâu sy'n codi'n rheolaidd fel y dangosir yn y siart isod.

Blinder a/neu straen yw'r her fwyaf (22% o'r gofaluwr wedi nodi hyn); weithiau ond blinder yw'r broblem - mae rhai yn dweud eu bod yn methu cael noson dda o gwsg - ac weithiau mae'n straen yn unig. Mae llawer yn sôn am straen emosiynol. Yn aml mae gofaluwr yn wynebu nifer o heriau gydag un yn achosi un arall e.e. mae diffyg cefnogaeth/pryderu am arian yn achosi straen i un gofalydd: *"Ariannol - dwi ddim yn medru mynd allan i weithio. Emosiynol - dim cefnogaeth gan fy ngŵr am ei fod 'di cael strôc. Problemau i gyd arna i."*

Mae teimlad o unigedd neu unigrwydd yn ychwanegu at straen emosiynol ac yn achosi i nifer o ofalwyr ddiodeff o iselder. Dywedodd un dyn mai unigrwydd ac anobaith yw ei heriau dyddiol.

Mae gan lawer o'r gofalwyr broblemau iechyd eu hunain (dros 10%) ac mae rhai yn ddifrifol sâl (gan gynnwys canser) neu mae ganddynt anabledd corfforol.

"Oherwydd bregustod fy iechyd personol i, sef salwch ysgyfeiniol, rwy'n ei chanfod yn anodd iawn ymdopi gyda'r gofal parhaus yr wyf yn ei ddarparu..."

Wrth nodi bod 45% o bobl sy'n derbyn y gofal dros 75 oed ac mae'r priod fel arfer yw'r gofalydd, mae'n amlwg bod llawer o'r gofalwyr mewn oed, ac mae rhai yn nodi hyn fel achos o bryder yn ogystal â phroblemau iechyd, blinder a straen.

"Mae fy mywyd ynghlwm wrth y gofal pob awr o'r dydd a dim amser i ymlacio, fi yw'r unig ofalydd, ac mae fy ngŵr yn llwyr ddibynnol arnaf. Mae'r cyfrifoldeb yn faich sylweddol ar unigolyn fy oedran i. Rwyf yn 83 mis nesaf (Medi)."

Mae 16% o'r gofalwyr yn sôn am ddiffyg amser ar gyfer eu hunain, gyda rhai yn nodi bod rhaid iddynt fod ar gael 24 awr y dydd; ei bod yn amhosibl cael gwyliau ac nad oes digon o oriau yn y diwrnod.

"Amser i gael seibiant, mae rhywun "on the go" o hyd. Cael digon o amser i wneud pob dim sydd ei angen."

Gall diffyg amser i ymlacio gynyddu'r problemau o straen a blinder ar gyfer y gofalydd ac, yn y pen draw, effeithio ei iechyd, felly mae cyfle cael gofal ysbaid yn bwysig iawn.

Er bod rhai o'r gofalwyr yn dal i weithio, maent yn sôn am hyn fel her, ac mae rhai yn dweud nad ydynt, fel gofalwyr, yn cael cefnogaeth/dealltwriaeth gan eu cefnogwyr/gweithle, sy'n achosi problem/straen ychwanegol iddynt. Mae ychydig wedi nod bod rhaid iddynt roi'r gorau i'w gwaith oherwydd eu rôl gofalu sydd wedi achosi pryderon ariannol iddynt.

Ychydig iawn sy'n dweud nad oes ganddynt heriau, gyda rhai yn dweud eu bod yn iawn 'am y funud' ac mae eraill yn dweud eu bod yn cymryd pethau fel maent yn digwydd bob dydd; neu fel dywedodd un yn Saesneg *"Dwi'n jest ei neud hi!"*.

Pwy neu beth sy'n helpu'r gofalwyr i oresgyn yr heriau dyddiol

Teulu yw'r grŵp o bobl fwyaf sy'n helpu'r gofalwyr hyn, ond mae'n rhaid nodi nid y teulu yn unig sy'n eu cefnogi i oresgyn yr heriau dyddiol. Er bod 37% yn dweud bod eu teulu yn helpu, dim ond 17% yn dweud mai'r teulu'n unig sy'n eu cefnogi. Y canran mwyaf nesaf yw rhai sy'n dweud bod neb yn eu helpu, sef 23% sydd bron yn chwarter. Mae hwn yn nifer sylweddol ac yn achos pryder, wrth ystyried natur yr heriau sydd wedi 'u hadnabod, ond hefyd mae'n codi'r cwestiwn canlynol: beth mae pobl/gofalwyr yn ystyried i fod yn help? Derbyniodd pawb eu holiadur gan fudiad 3ydd sector sydd yn bodoli i'w cefnogi fel gofalwyr a gyda phwy y maent wedi cofrestru. A yw rhai o bobl yn meddwl ond am y sector statudol fel darparwyr o help a chefnogaeth?

Ychydig iawn sy'n ystyried naill ai'r sector statudol (gwasanaethau cymdeithasol neu iechyd) neu fudiad 3ydd sector (Cynnal Gofalwyr neu Hafal) fel yr unig bobl sydd yn eu cefnogi. Fel arfer, mae'r

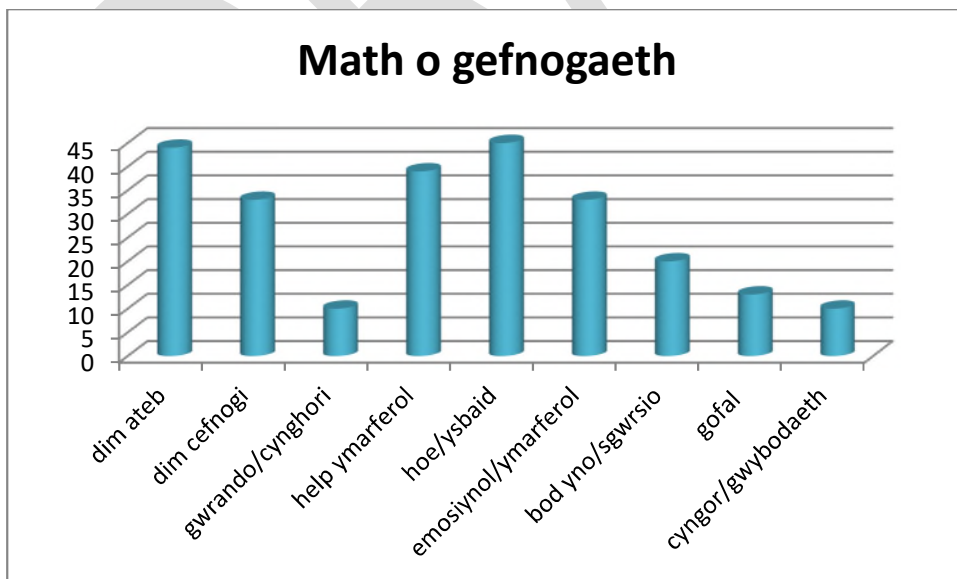
gofalwyr yn cael help o ffynonellau gwahanol, e.e. sector statudol, 3ydd sector a theulu, neu deulu, ffrindiau a 3ydd sector neu sector statudol. Mae nifer (dros 10%) yn dweud mai'r gofalwyr taledig yw'r bobl sy'n eu helpu.

Mae 55% o'r gofalwyr yn nodi teulu, ffrindiau a chymdogion fel ffynhonnell o gymorth iddynt, sydd yr union faint o ofalwyr sy'n nodi'r 3ydd sector, sector statudol, gofalwyr taledig, cartrefi gofal a chymorth allanol arall.

Sut maent yn helpu'r gofalwyr oresgyn yr heriau

Wrth ystyried nifer o'r gofalwyr sy'n dweud nad yw neb yn eu helpu, nid yw'n syndod bod bron 34% yn methu ateb y cwestiwn ynglŷn â'r gefnogaeth a ddarperir neu yn nodi absenoldeb cefnogaeth.

Ond y gefnogaeth fwyaf yw'r cyfle i gael hoe neu ysbaid (20%) ac er bod nifer yn cyfeirio at oriau o ysbaid y maent yn cael bob wythnos drwy'r sector statudol, mae nifer yn defnyddio'r amser pan mae gweithwyr taledig yno i gael hoe: *"Yn rhoid cefnogaeth i fi cael panad neu gawod mewn llonydd"*.

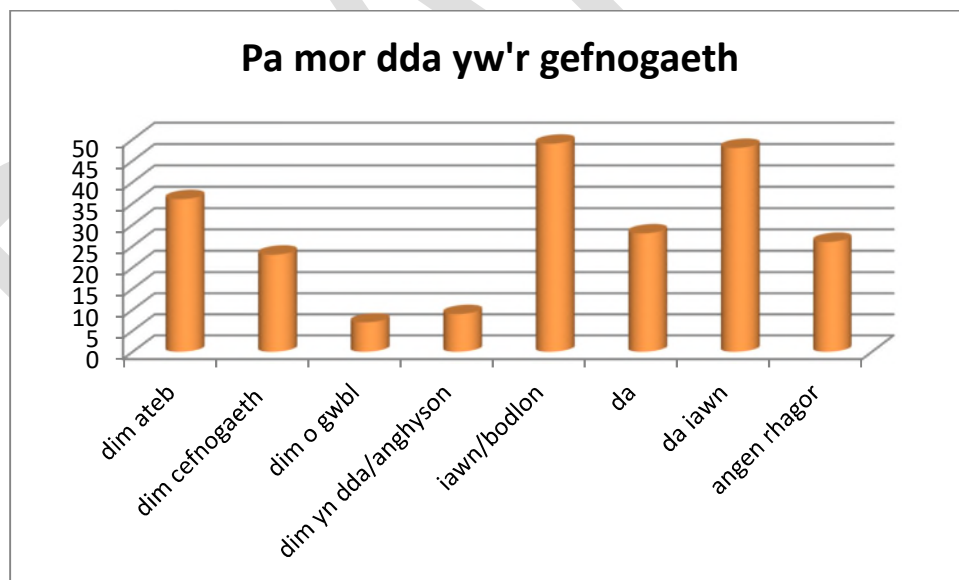
Mae nifer sylweddol yn dibynnu ar unigolion eraill, fel arfer aelod o deulu ond weithiau ffrind neu gymydog, i gymryd dros y rôl gofalu i roi ysbaid iddynt, boed ychydig o oriau, dros nos neu am wythnos gyfan.

"Maent wedi cymryd drosodd fy rôl fel gofalwr iddo, tra bod y ferch arall yn mynd a fi ar fy ngwyliau efo hi am wythnos. Weithiau, bydd y plant yn mynd â fo am dro yn y car, neu am bryd bwyd, i mi gael seibiant ac amser i mi fy hun. Gall hyn fod yn anodd gan ei fod yn aml yn gwrthod mynd hebddof. Yn ogystal, mae'r plant yn ei gymryd i'w tai am banad/prynhawn ayyb neu yn eistedd efo fo yn y tŷ tra fy mod yn ymweld â fy chwiorydd, sydd hefyd yn dibynnu arnaf."

Eto fel arfer mae'r gofalwyr yn sôn am fwy nag un fath o gymorth, ac mae llawer ohonynt yn derbyn help ymarferol, gan gynnwys trafndiaeth. Mae rhai yn nodi eu bod yn cael cefnogaeth emosiynol ac/neu ymarferol ac mae rhai eraill yn ystyried mai'r ffaith bod rhywun yno iddynt yn ddigonol; mae gwranddo a sgwrsio'n bwysig: *"Drwy wrando arnaf a mynd â'r gŵr allan weithiau."*

Er ein bod yn gwybod am bwysigrwydd gwybodaeth i ofalwyr, dim ond ychydig o'r grŵp hwn o ofalwyr sydd yn sôn am gyngor a gwybodaeth fel y math o gefnogaeth y maent yn eu derbyn.

Pa mor dda mae'r gefnogaeth yn gweithio

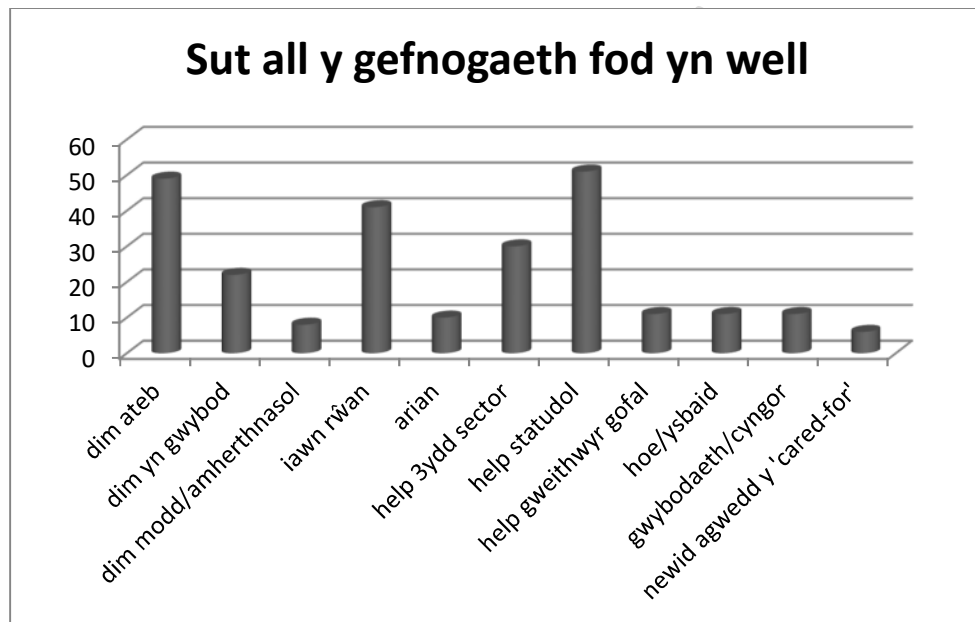

Maen' debyg bod, fel arfer, y gefnogaeth hon yn gweithio'n eithaf da, gyda 33% o'r gofalwyr yn meddwl ei bod yn dda neu'n dda iawn. Er hynny mae 17% wedi nodi naill ai nad oes ganddynt gefnogaeth neu'r gefnogaeth sydd ar gael ddim yn dda o gwbl neu yn anghyson, ac mae 22% ond yn fodlon efo'r gefnogaeth y maent yn ei derbyn. Mae dros 10% yn nodi eu bod angen rhagor o gefnogaeth:

"Yn arbennig o dda pan fônt yma, ond mae'r gagendor rhwng y 2 ymweliad yn enfawr."

Sut all y gefnogaeth fod yn well

Mae'r ganran fwyaf o'r gofalywyr wedi methu ymateb i'r cwestiwn am sut all y gefnogaeth fod yn well neu yn dweud nad ydynt yn gwybod (31%). Mae ychydig yn meddwl nad oes modd gwella'r gefnogaeth oherwydd yr amgylchiadau; er enghraifft dywedodd un gofalydd (yn y Saesneg) nad oedd ateb hawdd i'r cwestiwn hwn; mae gan ei wraig iselder difrifol ac ni all gyfathrebu'n hawdd, ac nid oes modd gwella'r ddau. Gall agwedd y sawl sy'n derbyn y gofal fod yn rhwystr mawr i'r gofalydd gael cefnogaeth o gwbl - h.y. mae'r gefnogaeth ar gael ond mae agwedd y sawl sy'n derbyn y gofal yn rhwystro'r gofalydd rhag cael mynediad ati.

Ar yr ochr bositif, mae 18% yn meddwl bod y gefnogaeth yn iawn ac nid oes angen ei gwella. Wrth sôn am sut y gellir gwella'r gefnogaeth sydd ar gael, cyfeiriodd lawer at wasanaethau iechyd yn ogystal â gwasanaethau a ddarperir gan wasanaethau cymdeithasol. Maent yn sôn am nifer o welliannau fel rhagor o ysbaid ac oriau gofal, cefnogaeth tu allan i oriau swyddfa, trafnidiaeth well, pobl i fod yno i wrando a rhannu gwybodaeth am ba gefnogaeth sydd ar gael.

"Mae cefnogaeth yn gymorth, ond byddai cael cyfle ychwanegol i fynychu digwyddiadau penodol e.e. angladdau teuluol, neu gymdeithasau lleol yn welliant mawr ac yn gwneud bywyd llawer haws, Byddai cymorth teithio yn gymorth hefyd gan na allaf yrru car."

Mae rhai o'r atebion yn adlewyrchu'r ffaith bod ychydig o gymorth weithiau yw beth sydd yn gwneud gwahaniaeth i ofalwyr, fel "Ymweliad achlysurol a sgwrs."

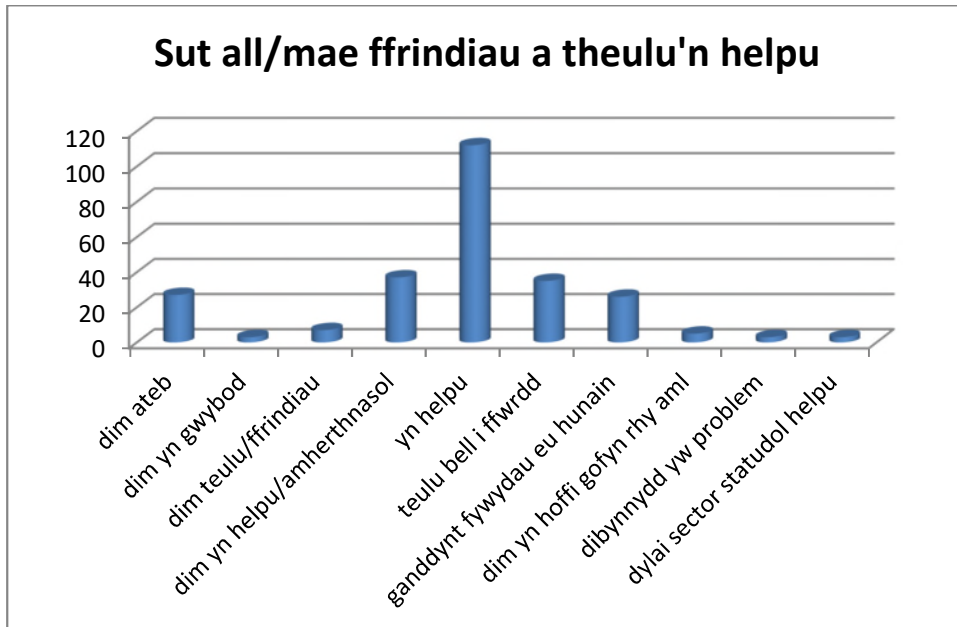
Sut all/mae ffrindiau a theulu yn helpu

Dywedodd tri gofalydd mai dyletswydd y sector statudol nid y teulu yw cefnogi gofalywyr. Er hynny, mae bron hanner (49%) yn dweud bod eu teulu a/neu ffrindiau yn eu helpu, er nad yw hyn bob tro yn rheolaidd oherwydd bod y teulu'n byw yn bell i ffwrdd (15%). Hefyd mae nifer o'r gofalywyr yn sôn am ffaith bod gan eu teulu/ffrindiau bywydau eu hunain e.e. gweithio neu/a magu plant (11%), gan awgrymu nad oedd modd neu'n deg disgwyl iddynt helpu llawer.

" Mae fy ffrindiau mewn oed hefyd ond yn dda wrthyf. Mae fy unig blentyn yn byw yng Nghaerdydd ac yn gweithio iddo ei hun, teulu etc felly nid wyf yn cael help yn aml ganddo. Pan ddaw, mae'n helpu o gwmpas y lle ac yn gofalu am bethau fel yswiriant etc sy'n help mawr."

ac nid yw canran fach (2%) yn hoffi gofyn yn rhy aml.

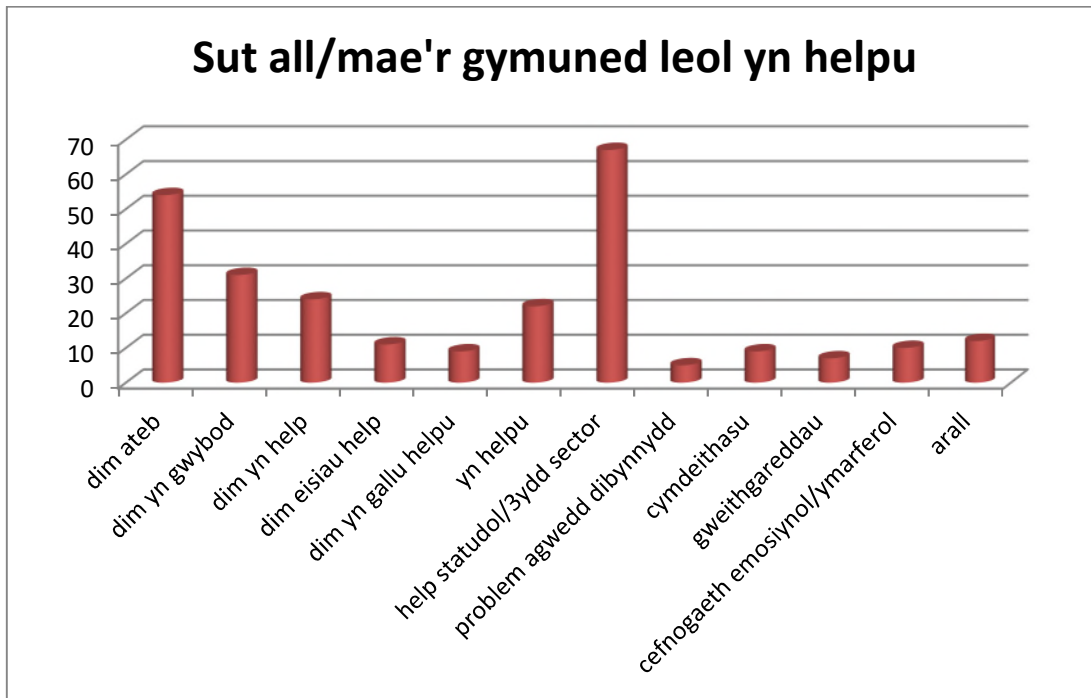
"Mae cymdogion yn garedig iawn, ond ni allaf ofyn ffafriaeth bob dydd; mae gan bobol ei gwaith ei hunan. Mae Megan yn yr ysbyty ers 10 wythnos wedi torri ei choes; mae'n anodd iawn i mi fynd i'w gweld ond begio ar gymdogion."

Weithiau, problem unwaith eto yw agwedd y dibynnydd

"Hoffwn pe tai mam yn mynd at fy chwaer am chydig o ddyddie, ond mae'n gwrthod mynd ar hyn o bryd."

Sut all / mae'r gymuned leol yn helpu.

Wrth beidio ateb, neu ddweud naill ai nad ydynt yn gwybod, neu nad yw help ar gael, neu nid ydynt eisiau help neu nad oes modd i'r gymuned eu helpu, roedd ymateb negyddol gan y mwyafrif o'r gofalwyr (52%) i'r cwestiwn sut all y gymuned leol helpu.

"Ni chredaf y gall y gymuned helpu gydag achos o'r fath".

Mae'n debyg mai hwn yw'r cwestiwn mwyaf heriol gyda 30% yn sôn am wasanaethau a fyddai'n cael eu darparu gan y sector statudol a'r 3ydd sector, yn hytrach na'r gymuned leol. Er hynny nid yw hyn yn wir ym mhob achos, mae rhai o'r gofalwyr yn sôn am aelodau'r capel yn galw draw am sgwrs, neu gymdogion sy'n helpu, weithiau drwy wneud y pethau bach.

"Mae un o'n cymdogion yn mynd i nôl papurau inni bob bora ac mae'r cymdogion eraill yn dda"

Mae 11% o ymatebion yn cyfeirio at gefnogaeth emosiynol ac ymarferol, yr angen am gymdeithasu a gweithgareddau, sydd i gyd yn fath o gymorth a allai gael ei ddarparu gan y gymuned leol, pe bai'r gofalydd a'r sawl sy'n cael y gofal yn barod i'w dderbyn.

"Gwn y buasai gweithgareddau o fewn y gymuned yn helpu, ond nid yw o yn hapus am hynny, ac ni allaf ei orfodi i fynd".

Yn aml iawn mae'r gofalwyr yn meddwl am gymdeithasu a gweithgareddau ar gyfer y sawl sy'n derbyn y gofal ond, ar yr un pryd, byddai'r gefnogaeth hon yn help iddynt hefyd. Yn anffodus gall trafndiaeth fod yn broblem i lawer o bobl, yn arbennig yn yr ardaloedd gwledig.

"Dim llawer o bethau yn ardal y Bala, yn wir does dim gweithgareddau etc yn cael eu trefnu yn yr ardal yma a rhaid teithio o hyd ac mae hyn yn anodd oherwydd trafndiaeth gyhoeddus."

Mae rhai gofalwyr yn nodi nad ydynt yn gallu mynychu gweithgareddau lleol oherwydd nad oes unrhyw un ar gael i fod efo'r dibynnydd.

Efallai bod llai na chwarter o'r gofawyr heb ddeall y cwestiwn h.y. pwy neu beth yw'r gymuned leol, ac fel arfer maent yn adrodd yn gadarnhaol am y gefnogaeth sydd ar gael yno, gan gynnwys y dilynol, sy'n esiampl wych o sut all y gymuned leol helpu:

"Oherwydd bod fy ngŵr yn bartner yn y fferm doedd o ddim yn cael help ariannol i addasu'r tŷ - fe wnaeth y gymuned leol hel arian er mwyn i ni neud wet room iddo."

I gloi

Er nad yw'r gofawyr a ymatebodd i'r holiadur yn adlewyrchu oedran y rhan fwyaf o ofalwyr yng Ngwynedd, sydd rhwng 45-64 oed yn ôl Cyfrifiad 2011, mae'r heriau y maent yn eu nodi a'r gefnogaeth sydd ei angen yn berthnasol i lawer o ofalwyr o bob oed. Mae llawer o ymchwil ac arolygon wedi cadarnhau bod gofalu yn achosi straen a blinder sy'n cael effaith negyddol ar iechyd gofawyr, yn arbennig eu hiechyd emosiynol a meddyliol. Rydym yn ymwybodol ei bod yn hanfodol i ofalwyr gael cymorth ymarferol, fel help gan ofalwyr taledig, a digon o gyfnodau ysbaid. Yn anffodus mae'r holiaduron yn dangos nad oes digon o gefnogaeth ar gael i bob un gofalydd ar y funud.

Wrth ddarllen yr ymatebion, mae'n amlwg pa mor unigryw yw bob un profiad gofalu, felly mae'r syniadau tu ôl i Ffordd Gwynedd a'r asesiad 'Beth sy'n bwysig' yn mynd i'r cyfeiriad cywir. Rhywbeth arall sy'n amlwg yw pwysigrwydd teulu, ffrindiau neu gymdogion fel cefnogaeth i ofalwyr. Pan mae'r gefnogaeth hon ar gael yn rheolaidd mae gofawyr yn teimlo'n well, yn cael digon o ysbaid ac yn gallu rhannu'r profiad gyda rhai sy'n agos atynt. Mae hyn yn brofiad hollol groes i nifer fawr sy'n teimlo dan straen, wedi blino ac yn unig. Er hynny, yn anffodus, mae nifer o ofalwyr a'u teuluoedd yn disgwyl i'r sector statudol helpu yn hytrach na meddwl am yr help anffurfiol sydd ar gael gan deulu, ffrindiau a chymdogion .

Mae llawer o ofalwyr yng Ngwynedd sydd angen cefnogaeth; sut i ddarparu yw'r her, a gan bwy yw'r cwestiwn.

Executive Summary

Funded by Derwen and Children in Need, Gwynedd Parents Carers provides a service for parents in Gwynedd who have caring responsibilities. The service was analysed using the Social Return on Investment (SROI) framework to understand the total value created for parents, children and health and social care agencies. Stakeholders were involved in this analysis providing us with an insight to what changes because of this service. The results demonstrate that significant value is created through the activities of Gwynedd Parent Carers by Carers Outreach.

The result of £5.82:1 indicates that for each £1 of value invested, £5.82 of value is created.

The success of this service is having the Field Officer available to support and advice on various concerns, but also the contact with other families was essential. That peer support was so valuable and was only possible because of the activities organised by Carers Outreach. Having an opportunity to see others going through similar experiences and that support network was so valuable to families.

This report is not about putting a price on everything, but allows us to demonstrate the value of having support for parents who are carers in Gwynedd, allowing us to see how we can create even more social value in the lives of people.

Cyllideb Refeniw 2016/17 - Adolygiad Trydydd Chwarter						
Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant	Cyllideb Arfaethedig 2016/17	Amcan Sefyllfa Terfynol 2016/17	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2016/17	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Gor / (Tan) Wariant Addasedig	Gor/(Tan) Wariant Net Adolygiad Chwarter 2
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
<u>Gwasanaethau Darparu (dangos cyllideb net)</u>						
Gofal Preswyl	68	154	86	0	86	62
Gofal Dydd	(20)	(17)	3	0	3	23
Gofal Cymunedol	92	214	122	0	122	142
Eraill	25	(2)	(27)	0	(27)	(37)
<u>Cyfanswm Gwasanaethau Darparu</u>	165	349	184	0	184	190
<u>Gwasanaethau Eraill</u>						
Gwasanaethau Tai	4,403	4,416	13	0	13	28
Gwasanaethau Canolog Adrannol (<i>gan gynnwys arbedion yr Adran</i>)	3,204	3,483	279	0	279	373
<u>Cyfanswm Gwasanaethau Eraill</u>	7,607	7,899	292	0	292	401
<u>Cyfanswm Oedolion, Iechyd a Llesiant</u>	50,207	50,295	88	0	88	168

Oedolion, Iechyd a Llesiant

Gwasanaethau Pobl Hŷn - tanwariant o (£362k) yn cael ei ragweld yn bennaf gan fod y tueddiad o leihad yn y niferoedd cleientiaid mewn lleoliadau preswyl a nyrsio yn parhau, gyda gostyngiad o 68 o breswylwyr ers dechrau'r flwyddyn ariannol, sef o 409 i 341 erbyn hyn.

Gwasanaethau Anabledd Corff - rhagwelir tanwariant o (£72k), gyda (£50k) ohono ar breswyl a nyrsio, y duedd o ostyngiad yn y nifer o achosion taliadau uniongyrchol yn parhau, ond cynnydd yn y galw am becynnau gofal cartref.

Gwasanaethau Anabledd Dysgu - y tanwariant yn bennaf ar breswyl a nyrsio ac felly yn dilyn yr un tuedd â'r darlun a adroddir ar wasanaethau pobl hŷn ac anabledd corff uchod, tanwariant ar wasanaethau dydd ond gorwariant ar gynlluniau cefnogol a thaliadau uniongyrchol.

Gwasanaethau Iechyd Meddwl - y duedd yn parhau gyda gorwariant net o £188k o ganlyniad i achosion newydd costus preswyl a nyrsio, a chynnydd o £46k yn ystod y chwarter ar wariant ar ofal alcohol a chyffuriau. Tanwariant un-tro o £40k ar swyddi gwag yn cynorthwyo i leihau lefel y gorwariant.

Gwasanaethau Darparu - parhad yn y tueddiad gyda gorwariant o £184k, sydd yn bennaf ar ofal cymunedol, £92k ohono o ganlyniad i orwariant ar gostau teithio gyda'r gweddill ar staffio a gorbenion. Cynnydd yn y gorwariant ar ofal preswyl o ganlyniad i gostau staffio ychwanegol.

Gwasanaethau Eraill - Canolog Adrannol - bu cynnydd sylweddol yn ystod y chwarter o ran gwireddu cynlluniau arbedion 2016/17 yr Adran, a bellach rhagwelir fod y tangyflawni net yn gostwng i £273k (£508k yn chwarter 2), ond fod nifer o gynlluniau arbedion yn parhau i lithro, neu eto i'w gwireddu yn 2016/17. Mae bwriad gan yr Adran i gymryd camau pellach i geisio sicrhau fod y darlun yn gwella erbyn diwedd y flwyddyn ariannol, a hynny drwy ail-becynnu eu cynlluniau arbedion.

Cyllideb Refeniw 2016/17 - Adolygiad Trydydd Chwarter

Adran Plant a Theuluoedd	Cyllideb Arfaethedig 2016/17	Amcan Sefyllfa Terfynol 2016/17	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2016/17	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Gor / (Tan) Wariant Addasedig	Gor/(Tan) Wariant Net Adolygiad Chwarter 2
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Rheolaeth Gwasanaeth	467	444	(23)	0	(23)	(22)
Gwasanaethau Gweithredol	1,864	2,090	226	0	226	195
Gwasanaethau Lleoliadau						
Lleoliadau All-Sirol	2,264	2,324	60	0	60	72
Maethu Drwy Asiant	970	995	25	0	25	62
Maethu Mewnol	1,640	1,750	110	0	110	56
Gwasanaethau Cefnogol ac Eraill	1,448	1,547	99	0	99	80
	6,322	6,616	294	0	294	270
Gwasanaethau Ôl-16	1,037	853	(184)	0	(184)	(194)
Gwasanaethau Arbenigol/Derwen	1,444	1,410	(34)	0	(34)	(54)
Gwasanaethau Cyfiawnder Ieuenctid	235	210	(25)	0	(25)	(24)
Gwasanaethau Blynyddoedd Cynnar	107	62	(45)	0	(45)	(51)
Gwasanaethau Eraill	2,465	2,478	13	0	13	48
Cyfanswm Plant a Theuluoedd	13,941	14,163	222	0	222	168

Plant a Theuluoedd

Gwasanaethau Gweithredol - cynnydd o £31k yn y gorwariant a ragwelir ers yr hyn a adroddwyd yn yr adolygiad ail chwarter, gyda gorwariant o £226k bellach yn cael ei ragweld erbyn diwedd y flwyddyn ariannol ar staffio a chostau uwch pecynnau gofal cymhleth. Mae'r maes yma yn destun bid ar gyfer 2017/18.

Gwasanaethau Lleoliadau - rhagwelir gorwariant o £294k ar wasanaethau lleoliadau, sydd £24k yn uwch na'r hyn a ragwelwyd yn chwarter 2, gyda'r gorwariant ar faethu mewnol wedi dwblu i £110k yn dilyn derbyn achosion newydd yn ystod y chwarter. Mae rhan o'r cynnydd yn cael ei wrthbwyso â gostyngiad o £37k yn y gorwariant a ragwelir ar faethu drwy asiant a £12k ar leoliadau all-sirol, gan mai dim ond un achos newydd a welwyd yn ystod y chwarter, ac felly modd lleihau y ddarpariaeth berthnasol. Y gorwariant yn parhau ar lwfansau, a thâl ar gadw maethu mewnol sef y 'Cynllun Aros Ymlaen' yn gorwario £59k. Mae'r gwaith yn parhau i gwrdd â'r targedau arbedion cysylltiedig.

Gwasanaethau Ôl-16 - tanwariant o (£184k) yn cael ei ragweld yn dilyn lleihad yn y galw am gynlluniau cefnogol Ôl-16.

Gwasanaethau Blynyddoedd Cynnar - ffioedd incwm ychwanegol ond cynnydd mewn costau ers yr ail chwarter.

Disgwylir i'r Adran yn cymryd camau i geisio rheoli'r gyllideb erbyn diwedd y flwyddyn ariannol. Mae gwerth £58k o gronfeydd wrth gefn gan yr Adran i gyfrannu tuag at leihau y gorwariant a adroddir. Bydd hyn yn cael ystyriaeth bellach wrth gau y cyfrifon, ar ôl sefydlu y sefyllfa derfynol.

BIDIAU REFENIW 2017/18

Aelod Cabinet	Cyf	Manylion y Bid	Parhaol / Un Tro	Swm y Cais (£)	Argymhelliad		
					Cyllido (£)	Gwrthod (£)	Sylwadau
ADRAN PLANT A CHEFNOGI TEULUOEDD							
M.R.	PLANT 1	<u>Lleoliadau Plant Mewn Gofal</u> Cais er mwyn ymdopi gyda'r cynnydd yn y nifer o leoliadau newydd.	Cais Un Tro	160,000	160,000		Argymell ariannu'r cais yn llawn.
M.R.	PLANT 2	<u>Adnoddau Tim Plant Gweithredol</u> Cais i ariannu dau weithiwr cymdeithasol a gweinyddwyr er mwyn ymdopi gyda'r cynnydd sylweddol yn y galw am wasanaethau.	Cais Parhaol	120,000	50,000 (Parhaol) ----- 50,000 (Un Tro)	20,000	Argymell ariannu un o'r gweithwyr cymdeithasol o'r bid yn barhaol ac un gweithiwr cymdeithasol dros dro am 2 flynedd, gan ddisgwyl i'r Adran ymchwilio i opsiynau effeithlonrwydd o fewn 2 flynedd.
Cyfanswm Bidiau Refeniw Parhaol				120,000	50,000	20,000	
Cyfanswm Bidiau Refeniw Un Tro				160,000	210,000	-	
CYFANSWM ADRAN PLANT				280,000	260,000	20,000	

Cyllideb Refeniw 2016/17 - Crynhoad o'r amcan sefyllfa fesul Adran

	Adolygiad Trydydd Chwarter					Adolygiad Ail Chwarter £ '000
	Cyllideb Arfaethedig 2016/17 £'000	Gor / (Tan) Wariant Gros 2016/17 £ '000	Symud i/o Gronfeydd £ '000	Addasiadau a Argymhellir £'000	Gor/ (Tan) Wariant Addasedig £ '000	
Oedolion, Iechyd a Llesiant	50,207	88	0	0	88	168
Plant a Theuluoedd	13,941	222	0	0	222	168
Addysg	89,057	42	0	0	42	13
Economi a Chymuned	11,719	2	0	0	2	73
Prifffyrdd a Bwrdeistrefol	23,076	58	0	0	58	118
Rheoleiddio (Cynllunio, Trafnidiaeth a Gwarchod y Cyhoedd)	8,954	(215)	0	115	(100)	(23)
Ymgynghoriaeth Gwynedd	1,163	(47)	0	0	(47)	70
Tim Rheoli Corfforaethol a Chyfreithiol	711	(55)	0	0	(55)	(29)
Cyllid	765	(56)	0	0	(56)	(67)
Cefnogaeth Gorfforaethol	512	(80)	0	0	(80)	(88)
Cyllidebau Corfforaethol <i>(Gwahaniaethau yn Unig)</i>	*	(1,285)	0	1,280	(5)	(190)
Cyfansymiau (net)	200,105	(1,326)	0	1,395	69	213

CYLLIDEBAU ARFAETHEDIG 2017/18 FESUL GWASANAETH

	Cyllideb Sylfaenol 2016/17	Chwyddiant	Incrementau	Ardoll, Llog ar Falansau a Chostau Cyfalaf	Demograffi a Trosglwyddiad Setliad	Cyllidebau Incwm	Amrwyiol	Pwysau, Prentisiaeth a Phensiynau	Arbedion a Thoriadau	Cyllideb Sylfaenol 2017/18
	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
ADRANNAU										
Tim Rheoli Corfforaethol a Chyfreithiol	2,052	18	3	0	0	0	(50)	0	(21)	2,002
Cefnogaeth Gorfforaethol	7,973	69	3	0	0	(10)	(30)	0	(408)	7,597
Cyllid	6,144	67	(9)	0	0	0	32	79	(263)	6,050
Cefnffyrdd	(87)	0	0	0	0	0	0	0	0	(87)
Priffyrdd a Bwrdeistrefol	20,559	210	(12)	0	0	(20)	78	726	(1,866)	19,675
Rheoleiddio	6,947	83	5	0	3	(60)	83	(25)	(980)	6,056
Ymgynghoriaeth Gwynedd	318	1	(18)	0	0	0	(1)	0	(105)	195
Addysg Canolog	13,289	83	(30)	0	(1)	0	27	247	(415)	13,200
Cyllideb Ysgolion	69,147	689	196	0	34	0	(26)	791	(1,087)	69,744
Economi a Chymuned	5,965	29	43	0	0	119	(14)	6	(873)	5,275
Oedolion, Iechyd a Llesiant	44,014	1,363	127	0	327	0	(114)	559	(1,937)	44,339
Plant a Chefnogi Teuluoedd	12,554	147	10	0	33	0	100	253	(340)	12,757
Cyfanswm Adrannau	188,875	2,759	318	0	396	29	85	2,636	(8,295)	186,803
Materion Corfforaethol a Chyfalaf	43,202	999	0	381	565	0	88	781	1,063	47,079
CYFANSWM =	232,077	3,758	318	381	961	29	173	3,417	(7,232)	233,882
Llai Praesept Cyngorau Cymuned	(1,826)									(1,826)
CYFANSWM GWARIANT GROS	230,251	3,758	318	381	961	29	173	3,417	(7,232)	232,056
Ariannwyd Drwy: Balansau a Reserfau Penodol	(3,024)	0	0	(251)	0	0	0	(72)	2,591	(756)
CYFANSWM NET =	227,227	3,758	318	130	961	29	173	3,345	(4,641)	231,300